

De invloed van de winter 1978/1979 op enige Huismus-populaties

S. Visser, C.J. Helj en C.W. Moeliker

Inleiding.

Na de strenge winter van 1978/'79 viel in het noorden van het land op dat de Huismussen stand sterk teruggelopen was. De eerste mededelingen hierover kwamen reeds snel na de 'Siberische week'. De heer Wiersma te Stiens vond tijdens het sneeuwuimen vier stijf-bevroren Huismussen. Iemand anders vertelde dat het groepje mussen dat hij altijd voerde, verminderd was van 20 tot 3 exemplaren. Deze waarnemer veronderstelde dat ze waren verhongerd. Door de grote hoeveelheden sneeuw waren ze ingesloten onder de dakpannen. In de literatuur wordt echter weinig aandacht besteed aan wintersterfte bij de Huismus. Summers Smith (1962) komt aan de hand van ringgegevens tot de conclusie dat de mortaliteit tijdens het broedseizoen het hoogst is.

Al enige jaren verzamelen we populatie gegevens van de Huismus. Na eindelijk weer eens een strenge winter hadden we nu de mogelijkheid, na te gaan hoe deze soort zo'n winter doorkomt. In het noorden van het land heersten van 14 tot 18 februari extreme weersomstandigheden, terwijl het zuidwesten dit lot bespaard bleef. Dit verschil in weersomstandigheden was de aanleiding tot een vergelijking van de populatie fluctuaties tussen Leeuwarden en Rotterdam.

De weersomstandigheden tijdens de winter van 1978/'79.

In het kort laat deze winter zich als volgt omschrijven;

november 1978: een droge warme maand en daarbij aan de zonnige en warme kant.

december 1978: een sombere maand en daarbij te koud en veel te nat.

januari 1979: veel te koud, te somber en bijna overal te droog.

februari 1979: een koude sombere maand met vrijwel normale hoeveelheid neerslag. Het noorden had sinds 14 februari veel overlast ten gevolge van het feit dat enorme hoeveelheden stuifsnieuw door de harde oostenwind vanuit Noord-Duitsland werden aangevoerd.

maart 1979: een koude, natte en sombere maand.

Figuur 1 geeft het verloop van deze ouderwetse strenge winter gemiddeld genomen weer. Het extreme karakter van de winter in het noorden is echter niet exact weer te geven omdat gebruik wordt gemaakt van gemiddelde waarden (bijvoorbeeld temperatuur) en mede door het feit dat de maatgeving van het KNMI voor de hoeveelheid gevallen sneeuw niet toereikend was voor de enorme hoeveelheid die in het noorden ge-

vallen is (de maatgeving gaat tot 20 cm).

Wat betreft die extreme omstandigheden in het noorden zullen we het dan met een beschrijving moeten doen.

Op 12 februari was er nog vorst in het noorden, terwijl het in het zuidwesten al dooidde. De volgende dagen vielen in Groningen, Friesland en Noord-Drenthe enorme hoeveelheden (stuif)sneeuw, voortgestuwd door een harde oostenwind. Boerderijen, dorpen en zelfs stadswijken raakten volkomen geïsoleerd. Sneeuwuimen was onbegonnen werk omdat alles direct weer onderwaaide. Pas de vierde dag werd de sneeuw vastgelegd door een laag ijzel. Sneeuwheu-

Hoe komt de Huismus een strenge winter door?

Foto: Egon Kraak.

De literatuur besteedt weinig aandacht aan de wintersterfte van Huisvliegenvissers.

Foto: Piet Munsterman.

vels van meer dan twee meter waren geen uitzondering. In verschillende straten van Leeuwarden waren de geparkeerde auto's alleen terug te vinden als er een stukje antenne boven de sneeuw uitstak.

De Huisvliegenvissers moeten inderdaad grote moeite hebben gehad om in en vooral uit hun slaapplekken onder de dakpannen te komen toen de ijzel de sneeuw vasthield. Voeren had die dagen geen zin omdat alles weer direct onderwaalde. Wij kunnen zeker stellen dat deze gang van zaken voor de Huisvliegenvissers, die 's winters voor zijn voedsel praktisch geheel afhankelijk van de mens is, zeer ongunstig is geweest. In het zuidwesten van het land werd echter geen melding van dergelijke taferelen gemaakt.

Methodes.

Om de verschillen in het populatie-verloop tussen het noorden en het zuidwesten vast te stellen, beschikken we over gegevens van zeven huisvliegenvisserspopulaties; drie in Rotterdam, één in de Hoekse Waard en drie in Leeuwarden. Om vast te stellen hoe groot de (broed)populatie in een bepaald gebied is, kozen we voor tellingen in de maand mei. De reden hiervoor is als volgt: vanaf juni tot vroeg in de winter zijn er veel rondzwer-

mende hoofdzakelijk juveniele vogels. Deze zwermen zijn vaak waar te nemen op voedselrijke plaatsen zoals graan- en onkruidvelden. Tijdens de winter komt het voor dat de Huisvliegenvissers 'gezellig slapen' in een klimop of onder een dakgoot (in plaats van onder de dakpannen). Deze wintergroepen zijn veel kleiner dan de najaarszwermen. In maart-april wordt dan pas naar een nestplaats gezocht. De adulte exemplaren keren als ze met de juvenielen hebben meegeswermd, al in de herfst naar hun nestplaatsen terug. Ze moeten daar zijn voordat de juvenielen hun plaats ingenomen hebben. In mei zijn er geen zwermbewegingen meer van de Huisvliegenvissers. Ook de jongen van vorig jaar zijn dan wat later dan hun ouders met broeden begonnen. Door in mei het aantal broedparen vast te stellen, benaderen we dus het meest nauwkeurig hoeveel Huisvliegenvissers er in een bepaald gebied leven.

Resultaten.

De verkregen gegevens van de zeven populaties zijn achtereenvolgens:

Populaties in Rotterdam en in de Hoekse Waard.

populatie (1) buitenwijk Rotterdam-Hillegersberg
aantal broedparen: 1976: 19, 1977: 21, 1978:23, 1979: 28.

Deze 'sub-urban'-populatie broedt en slaapt onder dakpannen. De toename wordt veroorzaakt door een vaste voederplaats. De winter 1978/1979 heeft geen nadelige invloed op deze populatie gehad.

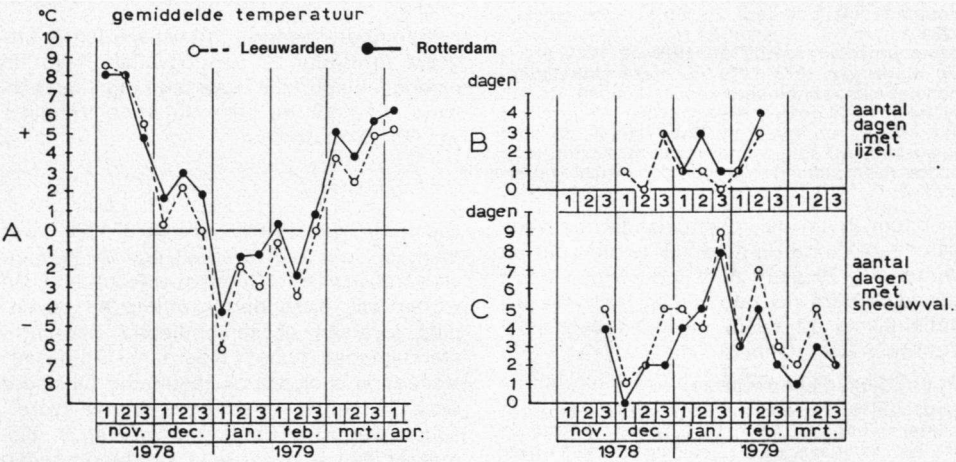
populatie (2) speeltuin Rotterdam-Hillegersberg
aantal broedparen: 1978:12, 1979:15.
Deze populatie broedt in een klimop en tussen richels. Door gebrek aan voedsel na de zomer wanneer er nauwelijks mensen in de speeltuin komen, zijn hier 's winters zeer weinig mussen. Ze zwermen dan uit naar de omliggende woonwijken, waar genoeg voedsel beschikbaar is. Ook hier geen teruggang door de winter.

populatie (3) kinderboerderij Rotterdam-Schiebroek
aantal broedparen: 1977: 35, 1978: 30, 1979: 26.
Deze 'boerderij-populatie' (in de stad!) broedt en slaapt in een stroberg en onder dakpannen. Ofschoon hier een overvloed aan voedsel is, daalt de broedvogel-populatie. Deze daling is waarschijnlijk al ingezet voor het eerste waarnemingsjaar, zodat de winter 1978/1979 geen invloed op deze daling heeft gehad.

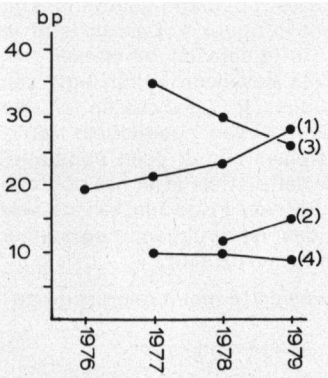
Bij extreme omstandigheden is de Huismus niet zo taal.
Foto: Egon Kraak.

Figuur 1. Winter 1978/1979.
A = temperatuur; B = ijzel; C = sneeuwval. In Leeuwarden en Rotterdam.

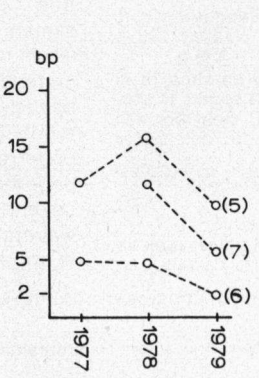
N.b.: B en C geven niets weer over ijzelduur en sneeuw dikte.
A, B en C zijn weergegeven in decaden: decade 1 = 1e - 10e dag; decade 2 = 11e - 20e dag; decade 3 = 21e - laatste dag.

Figuur 2. Populatieverloop in Rotterdam.
(4) = Hoekse Waard.

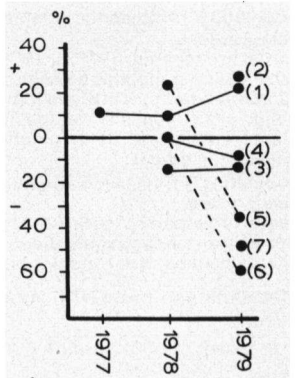
() = populatienummer
Rotterdam —●—

Fig. 3. Populatieverloop in Leeuwarden.

bp = broedparen.
Leeuwarden ---○---

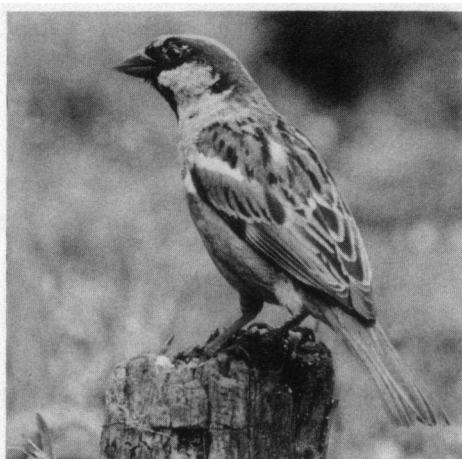
Figuur 4. Populatiegrootte t.o.v. het voorafgaande jaar in %.

--- Leeuwarden (5) (6) (7)
— Rotterdam (1) (2) (3) (4)

Huismus, wijfje.
Foto: Rens Veenstra.

Huismus, mannetje.
Foto: Rens Veenstra.

De getallen tussen haakjes corresponderen met het populatienummer in de figuren 2,3 en 4.

populatie (4) boerderij te Strijen-Sas Hoekse Waard

aantal broedparen: 1977: 10, 1978: 10, 1979: 9.

De winter van 1978/1979 zou deze plattelands-populatie iets verminderd kunnen hebben. Op het platteland zijn ook voor Huismussen de gevolgen van sneeuw en vorst ernstiger dan in de stad (stadsklimaat). Een daling van slechts één paar is echter geen indicatie van een abnormale wintersterfte.

In figuur 2 zijn de bovenstaande gegevens samengevat. Het is duidelijk te zien dat de winter '78/'79 geen nadelige invloed heeft gehad op deze vier populaties. Hoogstwaarschijnlijk is dit beeld tekenend voor heel Zuidwest-Nederland.

Populaties in Leeuwarden.

populatie (5) Huizumer kerkhof, Leeuwarden

aantal broedparen: 1977: 12, 1978: 16, 1979: 10.

In het voorjaar en 's zomers zoeken deze Huismussen voedsel op de begraafplaats waar ze onder dakpannen broeden. In de winter zijn ze tussen de nabij gelegen huizen te vinden. Door de winter 1978/1979 is de stand met meer dan één derde verminderd.

populatie (6) vrijstaande woning Tijendijk, Leeuwarden

aantal broedparen: 1977: 5, 1978: 5, 1979: 2.

Deze kleine populatie bevindt zich op circa 75 m van populatie (5). Uitwisseling van vogels is mogelijk, maar nog niet vastgesteld. Ook hier een sterke daling van de populatie, die ook onder dakpannen broedt.

populatie (7) rijtjes woningen Verzetstraat, Leeuwarden

aantal broedparen: 1978: 12, 1979: 6.

Een echte stadspopulatie die in het najaar vaak op onkruidveldjes te vinden is. De slaap- en

nestplaatsen liggen onder dakpannen. De invloed van de winter 1978/1979 is ook hier weer erg duidelijk.

Het populatie-verloop in Leeuwarden is uitgezet in figuur 3. Erg opvallend zijn de dalende lijnen, die waarschijnlijk kenmerkend zijn voor de hele Huismus-populatie van Noord-Nederland.

Conclusie.

Ofschoon de winter van 1978/1979 voor mens en dier veel overlast bracht, kunnen we spreken van een interessante situatie. De winter was uitzonderlijk streng en bovendien kwamen er verschillende weersomstandigheden tussen Noord- en Zuidwest-Nederland voor. Uit de resultaten blijkt dat onze Huismus een strenge winter (vorst) zonder verliezen doorkomt (zie fig.2). Komen er dan nog extreme omstandigheden bij, zoals erg veel (stuif)sneeuw, langdurige ijzel en harde wind, dan blijkt de Huismus minder 'taai' te zijn (zie fig.3).

Alle beschikbare populatie-gegevens zijn samengebracht in figuur 4. Daaruit is af te lezen dat in Rotterdam en omstreken het gemiddelde iets boven de nullijn ligt; een beetje groei dus. In Leeuwarden is een duidelijke daling van gemiddeld 50% opgetreden. Helaas zijn er geen populatiegegevens van het platteland in het noorden bekend. Het ligt wel in de lijn van de verwachting dat daar de teruggang nog sterker is opgetreden dan in de stad.

Met dank aan het KNMI voor het beschikbaar stellen van de verwerkte meteorologische gegevens.

• S. Visser, drs. C.J. Helj & C.W. Moeliker, Oude Raadhuislaan 43a., 3054 NP Rotterdam.

LITTERATUUR:

Summers Smith, D. (1962): The House Sparrow. London.